

СТРУКТУРА АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячується аналізу структурних компонентів адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах .

Ключові слова: вищий навчальний заклад, адаптація іноземних студентів; структура адаптації (види, форми, фази, стадії, етапи, фактори), дезадаптація.

Вятчанина С.В. Структура адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах. *Стаття присвячується аналізу структурних компонентів адаптації іноземних студентів до навчання у вищому навчальному закладі.*

Ключевые слова: высшее учебное заведение, адаптация иностранных студентов, структура адаптации (виды, формы, фазы, стадии, этапы, факторы), дезадаптация.

Vyatchanina S. The structure of adaptation in foreign students to studying at higher educational establishments. *The article is devoted to the analysis of structural components of adaptation in foreign students to studying at higher educational establishments of Ukraine.*

Key words: higher educational establishment, adaptation, adaptation in foreign students, structure of adaptation (kinds, forms, phases, stages, factors, criteria), desadaptation.

Дослідження проблеми організаційно-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах вимагає, перш за все, проведення аналізу сучасних теоретичних засад адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах України .

Недостатність вітчизняних і світових розробок з особливостей навчання іноземних студентів та відсутність стандарту з вирішення загальних і дуже важливих адаптаційних проблем навчання у вищих навчальних закладах різного напрямку підготовки студентів вимагає вирішення таких завдань:

- обґрунтування сутності процесу адаптації як психологічного-педагогічного феномену;
- обґрунтування сутності процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі;
- виявлення загальних закономірностей адаптації іноземних студентів (структура, види, форми, фази, стадії, етапи, критерії, фактори адаптації) , її особливостей.

Адаптація належить до таких загальнонаукових понять, що виникають на стиках окремих галузей знань або наук та надалі екстраполюються на різноманітні сфери природничих і соціальних наук. Разом з філософськими категоріями загальнонаукові поняття сприяють об'єднанню досліджуваних об'єктів різних наук у цілісні теоретичні побудови [28]. В. Березін одним із перспективних підходів до комплексного вивчення людини виділяє адаптаційну концепцію [6, с.12]. У сучасній науці остаточно не визначено сутність адаптивних процесів особистості через те, що адаптація як методологічна категорія належить до фундаментальних понять комплексу галузей знання.

Сам феномен «адаптація» (від пізньолат. adaptatio – пристосування, припасування, приладження) [24, с.29], adaptare – пристосувати [17, с. 11]) як пристосування самоорганізованих систем до мінливих умов середовища, науковці часто підмінюють словами-синонімами («акліматизація», «вростання», «звикання», «пристосування», «входження», «становлення», «прийняття» тощо). Це викликало необхідність розгляду основних загальнонаукових концепцій сутності терміна адаптації.

Дослідники проблеми адаптації І. Калайков [11, с.92] та Г. Царегородцев [28, с. 252] відзначають, що проблему адаптації вперше поставив давньогрецький філософ Аристотель. Спостерігаючи чинники пристосування організмів до умов навколишнього середовища, він дійшов висновку, що в їхніх взаємодіях існує всезагальна доцільність. Спочатку термін адаптація використовувався в біологічних науках для опису феномену та механізмів пристосованої поведінки індивіда в тваринному світі. Подальше вивчення проблеми адаптації пов'язане із зародженням еволюційних ідей (Ч. Дарвін, Ж.Б.Ламарк).

Уведення в науковий обіг терміна «адаптація» пов'язують з іменем німецького фізіолога Х. Ауберта (1865 р.), який використовував його для характеристики пристосування органів зору (або слуху) до подразника, що виражено в підвищенні або зниженні чутливості [4, с. 19].

Г. Сельє ототожнював неперервний процес адаптації з поняттям життя [22, с. 200]. Згідно з Ф. Меєрсоном [13], адаптація становить процес пристосування організму до зовнішнього середовища або до змін, що відбуваються в самому організмі. Аналогічної концепції дотримується О. Георгіївський, який розглядає адаптацію як особливу форму відображення зовнішнього і внутрішнього оточення [9, с. 58].

Сьогодні розуміння адаптації до об'єктивного зовнішнього світу та суб'єктивного внутрішнього світу людини охоплює знання фізіології, психології, педагогіки, соціології, філософії людини в її цілісності. Площина досліджуваних інтересів у психологів, педагогів, соціологів, фізіологів і філософів досить різна, але оскільки людина і середовище постійно змінюються, адаптація є фундаментальною основою існування.

Широкий інтерес до проблеми адаптації людини свідчить про багатосторонність, універсальність класу адаптивних явищ, тому цей феномен науковцями розглядається з міждисциплінарних позицій як багаторівневе явище складноорганізованої біологічної, фізіологічної, психічної й соціальної природи адаптації.

Адаптація - складне багатофакторне явище, що має свої власні механізми та закономірності, вивченням яких займаються представники багатьох галузей науки. Відповідно до своїх професійних інтересів вони акцентують увагу на певних видах адаптації: біологічній, фізіологічній, психічній, психофізіологічній, психологічній, соціальній, соціально-психологічній, педагогічній, дидактичній, професійній тощо. Визначаючи суть поняття «адаптація» дослідники виходять із розуміння того, що адаптація може розглядатися як процес, стан, властивість чи результат діяльності, що виникає за певних умов, триває протягом певного періоду, доки не буде встановлено динамічної рівноваги, між системами, що адаптуються [7, с.276-283].

Дослідники Ж.Піаже [16], Х.Хартман [27] визначаючи феномен «адаптації» визначають **різницю між адаптацією як процесом та адаптованістю як його результатом**. На їхню думку, добре адаптованою людиною є людина, у якої психічна рівновага, продуктивність та здатність насолоджуватися життям не порушені. О. Маслоу розглядає процес адаптації як динамічний процес взаємодії особистості й середовища, а основним **критерієм адаптованості** особистості визначає ступінь її інтегрованості з середовищем [13, с. 279].

Ж. Піаже [16, с. 160] вперше розглянув адаптацію як двобічний процес, як єдність процесів активної зміни особистістю навколишнього середовища та зміни власного внутрішнього світу, тобто єдність процесів асиміляції та акомодатії. Таким чином, адаптацію особистості розглядають як взаємоіснування двох протилежних тенденцій, кожна з яких виконує власну функцію щодо існування людини. «Точно так, – писав Ж. Піаже, – як немає асиміляції без попередньої чи поточної акомодатії, так і немає акомодатії без асиміляції» [5].

В адаптації людини провідним аспектом є її активність, що має не пристосовницький, адаптивний, а перетворювальний, діяльнісний характер. Беручи до уваги закономірності адаптації студентів до ВНЗ й розглядаючи її в широкому розумінні як виробництво суспільної особистості, адаптацію можна охарактеризувати як активне засвоєння природного, соціального середовища у всьому розмаїтті його сфер.

Розробка організаційно-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах і України потребує уточнення питання феномену «адаптація». В певні періоди адаптація виконує функцію захисту від незнайомого соціального середовища і її роль зводиться до формування нормативної моделі поведінки в незнайомому середовищі. Таким періодом для іноземних студентів є підготовче відділення та перший курс навчання, особливо перший семестр. За нашими даними, 82% іноземних студентів підготовчого відділення і першого курсу відчувають потребу адаптуватися до нових умов життя у ВНЗ.

Для подальшого дослідження процесу адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України узагальнено основні ідеї висловлені різними дослідниками. Аналітичний аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури свідчить, що немає єдиної думки з питання адаптації – це процес, або результат, або й те й інше разом, або здатність або стан, або пристосування тощо.

Адаптацію розуміємо як процес урегулювання й гармонізації взаємодій особистості із зовнішнім середовищем шляхом поступового зменшення ступеня неузгодженості між людиною та зовнішнім оточенням. У процесі адаптації активно змінюються як особистість, так і середовище, унаслідок чого між ними встановлюються відносини адаптованості, виникають нові внутрішньо особистісні утворення, що спричиняють подальший розвиток людини. Результат процесу – адаптованість – розглядається як здатність людини виробляти адекватні умовам існування способи поведінки і діяльності на основі власних її психічних явищ. За ефективну адаптацію несе відповідальність як сама людина, так і адаптивне середовище, а формувальні адаптаційні заходи мають бути двоспрямованими: на особистість, яка адаптується, та на адаптивне середовище. Люба адаптація – двосторонній процес між студентом і новим для нього соціальним середовищем. Основним засобом профілактики дезадаптації та умовою її подолання є усвідомлення змісту адаптаційного процесу, що передбачає пізнання адаптивного середовища, усвідомлення його характеристик, самопізнання й рефлексію.

Серед наукових праць, присвячених проблемі адаптації студентів до умов вищого навчального закладу, слід відзначити здобутки російських та українських науковців У 60 – 70-х рр. ХХ ст. науковці вперше акцентували увагу на проблемах, труднощах, тривалості адаптаційного процесу студентської молоді, етапах його реалізації, особистісних якостях, що забезпечують найбільш ефективну й швидку адаптацію. Наприкінці 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. науковці присвячують дослідження вивченню динаміки процесу адаптації студентів, акцентують увагу на ситуації подвійної адаптації, у якій опиняється студент, адаптації до ВНЗ та обраної професії, чинниках, що зумовлюють її успіх, а саме:

- наявність професійної орієнтації особистості;
- знання про умови організації навчання у ВНЗ;
- сформованість у студентів професійно важливих якостей;
- рівень ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності.

З початку 90-х років ХХ ст. дослідження спрямовані на вивчення індивідуально-орієнтованих аспектів процесу адаптації до умов навчання. Увагу науковців привертає період адаптації, дослідження також спрямовані на змінах, яких зазнає особистість у процесі адаптації.

У психолого-педагогічній літературі адаптація студента розглядається як адаптація до навчального процесу у вищому навчальному закладі або як адаптація до майбутньої професійної діяльності.

Разом з дослідженням адаптації студентів існують різноманітні тлумачення феномену «адаптація до навчання у ВНЗ».

Г. Александров [18] під адаптацією до навчання у ВНЗ розуміє процес активного пристосування й вольової реалізації засвоєних норм і цінностей в умовах конкретної ситуації [14, с. 4]. Автор наголошує на вольовому, усвідомленому процесі реалізації норм і цінностей, за відсутності якого відбувається не адаптація, а зовнішнє пристосування, що призводить до конформної поведінки, псевдоадаптації, індивід створює видимість прийняття норм і цінностей, а насправді поступається груповому тиску.

М. Буланова-Топоркова, А. Духавнева, Л. Столяренко розглядають адаптацію у двох напрямках: адаптація особистості до нового зовнішнього середовища й адаптація як становлення на цій основі її нових якостей. Отже, адаптацію студентів трактовано як процес приведення основних параметрів соціальних та особистісних характеристик студента в стан динамічної рівноваги з умовами середовища вищого навчального закладу [15, с. 244]. Це визначення відображає адаптацію як статичний процес.

П. Просецький адаптацію до навчання у ВНЗ визначає як „активне творче пристосування студентів до умов вищої школи, у процесі якого в них формуються вміння й навички організації розумової діяльності, здібності до обраної професії, раціональний колективний та власний режим праці, дозвілля й побуту, система роботи з професійної самоосвіти й самовиховання професійно значущих якостей особистості» [19, с. 21].

Д. Андреева [2, с.194] розглядає адаптацію до навчання у вищому навчальному закладі як складне, багатоаспектне включення студентів у нову систему вимог і контролю, новий колектив, а для деяких і нове середовище.

На думку О. Орехової адаптація до навчання у ВНЗ є «процесом активного пристосування студентів до навчально-виховного середовища ВНЗ, що передбачає оволодіння знаннями, уміннями й навичками, новими формами й методами навчальної роботи, залучення до нових видів пізнавальної й наукової діяльності, засвоєння нових соціальних норм, звичаїв, традицій, вимог колективу, нових побутових умов життя в студентському гуртожитку з урахуванням особливостей національної культури, цінностей, норм» [14, с. 116].

Своєрідною є думка Т. Алексеевої, яка тлумачить зазначений феномен як «процес пристосування особистісних якостей до умов ВНЗ і формування нових соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студента» [1, с. 28].

Ми поділяємо погляди Т. Волгіної, яка наголошує, що адаптація до способу життя, навчання та дозвілля у вищому навчальному закладі пов'язана зі стрімкою зміною соціального стану особистості. Основний зміст процесу адаптації дослідниця визначає як:

- нове ставлення до професії; засвоєння нових навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи;
- пристосування до нового навчального колективу, його звичаїв і традицій;
- оволодіння новими видами наукової діяльності, науково-дослідної роботи студентів;
- пристосування до нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, нових форм використання вільного часу [8, с. 51].

Узагальнюючи різні підходи до досліджуваного поняття, відзначаємо їхню взаємодоповнюваність, переконаність дослідників у тому, що адаптація особистості до навчання у ВНЗ – складний, тривалий, а інколи

гострий і болісний процес, зумовлений необхідністю відмовитися від звичного, подолати численні й різнопланові адаптаційні проблеми та професійні труднощі. Процес адаптації студентів до умов ВНЗ має особливості, відмінні від професійної адаптації фахівця, адаптації до місця професійної діяльності.

Серед розмаїття поглядів дослідників на питання щодо тлумачення термінології структурних компонентів поняття адаптації студентів до навчання в ВНЗ у вітчизняній і зарубіжній літературі існують різні думки і розбіжності.

Так, М.Іванова пропонує систематизувати види адаптацію наступним чином:

- **фізіологічна** (психофізіологічна) адаптація;
- **біологічна** (медико-біологічна, соціально-біологічна) адаптація;
- **психологічна** (соціально-психологічна, психолого-педагогічна, етнопсихологічна) адаптація;
- **культурна** (соціокультурна, міжкультурна, кроскультурна) адаптація особистості [8, с. 128].

На відміну від попереднього дослідника О. Орехова [14] виокремлює сім видів адаптації, які вона називає формами:

- **соціальна** (установлення й підтримка соціального статусу студента в новому колективі, засвоєння нових соціальних норм, звичаїв, традицій, вимог колективу, усвідомлення власних прав та обов'язків, участь у громадському житті факультету, університету);
- **етнічна** (відповідає за адаптацію студентів етнічних меншин і має етнодиференційовані ознаки: мову, цінності й норми, історичну пам'ять, уявлення про рідну землю, національний характер тощо);
- **економічна** (передбачає створення власної сім'ї, самостійність розпорядження фінансами);
- **побутова** (пов'язана з пристосуванням до нових побутових умов життя у студентському гуртожитку, використання нових форм вільного часу, відсутністю батьківського контролю);
- **індивідуально-психологічна** (відповідає за регуляторні механізми центральної нервової системи та різноманітні функції організму, зумовлені індивідуально-психологічними характеристиками індивіду)
- **професійна** (забезпечує налаштування студентів на обрану професію на основі формування в них позитивних навчальних мотивів та особистісних якостей майбутнього фахівця: активності, творчості, самостійності, відповідальності тощо);
- **дидактична** (пов'язана з формуванням у студентів нових знань, умінь, навичок, звичок адекватної поведінки, мобілізацією волі й енергії на підставі оволодіння новими формами й методами навчальної діяльності, способами самостійної роботи, принципово відмінними від шкільних видами наукової діяльності).

Науковці у своїх роботах вважають, що від **тривалості процесу адаптації** студентів залежить успішність їхнього навчання. Це зумовило значну увагу дослідників і до з'ясування тривалості адаптаційного процесу, **етапів його реалізації**.

Процес адаптації відбувається поетапно і вимоги до іноземних студентів на кожному етапі різні. Щодо **етапності процесу адаптації** погляди науковців різняться.

Так, І. Сімаєва [23, с.141] виділяє такі етапи адаптації студентів, які пов'язані з фізіологічною, психологічною та соціально-психологічною видами адаптації:

- протягом двох тижнів триває фізіологічна адаптація до навчального процесу;
- до двох місяців триває психологічна адаптація ;
- до трьох років триває соціально-психологічна адаптація.

З точки зору М. Іванової основні етапи адаптації іноземних студентів до системи вищої школи наступні:

- початковий етап – перші десять місяців перебування в Україні на до вузівському (підготовчому) етапі навчання;
- другий етап - та форм контролю адаптація до системи навчання – 1-2-ий курси ВНЗ;
- третій етап адаптація до соціально-професійної сфери. Активне знайомство зі своєю майбутню професією – 3-4-ті курси;
- четвертий етап – усвідомлення себе випускниками, спеціалістами – 5-6-ті курси (магістратура) ;

- п'ятий етап – адаптація до сфери трудової діяльності, як показник попередніх етапів і, в цілому, системи підготовки національних кадрів для зарубіжних країн в рамках української вищої школи [10,с.84].

За думкою М.І.Вітківської та І. В. Троцук [7,с.281] – процес адаптації іноземних студентів до нового мовного середовища включає кілька етапів:

- входження в студентське середовище;
- засвоєння основних норм інтернаціонального колективу;
- вироблення особистої поведінки;
- формування стійкого позитивного відношення до мовного бар'єру; - посилення відчуття академічного рівноправ'я.

У динаміці процесу адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах П. Просецький [19,с.21] та Н. Пейсахов [20] розрізняють такі **етапи**:

- **переадаптація**, під час якої відбувається пристосування до майбутніх умовних ситуацій, становлення психологічної установки на адаптацію;
- **дезадаптація** (етап відвикання від звичних умов);
- **реадаптація** (відбувається перехід від одних, колись нових умов, а тепер звичних, до нових);
- **десадаптація** (настає неадаптованість, особистість стає нездатною прилаштуватися до нових умов середовища).

Т. Алексеева [1] презентує власний погляд на динаміку процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ, вона називає етапи адаптації стадіями:

- **стадія переадаптації**, для якої характерні: стан ейфорії на початку навчання у ВНЗ відбуваються зрушення настроїв студентів – від захопленого до скептичного. Наприкінці стадії виявляються втома, дратівливість, незадоволеність собою й оточуючими;
- **стадія адаптування** починається з розчарування в професії, далі студент пристосовується до нового типу навчального колективу, його звичаїв і традицій;
- **стадія постадаптації**, для якої характерне остаточне оформлення індивідуального стилю навчальної діяльності, починають інтенсивно формуватися професійно значущі якості особистості. Іноді постадаптацію супроводжує процес обмеження шкільними стилями навчання (зубріння матеріалу, поверхове вивчення матеріалу тощо),у таких студентів, які звинувачують оточуючих у власних невдачах, відбувається порушення процесу адаптації [1, с. 29 - 31].

Аналізуючи **етап дезадаптації**, С. Шестопалова [29] виокремлює такі **фази**:

- **тимчасову дезадаптованість**, як порушення балансу між особистістю і середовищем, яке породжує адаптивну активність особистості;
- **стійку ситуативну дезадаптованість** особистості, як відсутність у особистості механізмів адаптації, наявність бажання, але невміння адаптуватися;
- **загальну стійку дезадаптованість**, як стан перманентної фрустрації, яка активізує патологічні захисні механізми;
- **«культурний шок»**, як стан людини, яка потрапляє в чуже культурне середовище, який супроводжується негативною оцінкою оточуючого світу;

В літературі зустрічається ще одна форма дезадаптації – **професійний маргіналізм**, крайнім проявом якого є залишення професії.

Дослідники вважають, що адаптація може мати **латентний характер**, коли людина зовсім або не повністю адаптується до умов навчання, вимушена приховувати або «маскувати» дезадаптацію.

Відповідно до завдань нашого дослідження. проаналізуємо основні ідеї та результати наукових досліджень з напрямку, які становлять основу процесу адаптації іноземних студентів до навчання у вищому навчальному закладі.

Адаптація іноземних громадян – змістовно складний, багатоплановий, доволі складний процес. Це не лише адаптація особистості до соціальної ролі й соціального стану «іноземного студента», але й оволодіння нею новим соціокультурним середовищем, життєвим простором.

Аналізуючи сутність поняття «адаптація іноземних студентів до навчання у ВНЗ», відзначаємо позицію І. Ширяєвої, яка визначає цей феномен як «формування стійкої системи відношень до всіх компонентів педагогічної системи, що забезпечують адекватну поведінку, сприяють досягненню цілей педагогічної системи» [30, с. 9].

Д. Арсеньєва [3] підкреслює, що адаптація іноземних студентів до навчання у вищій школі є адаптацією до комплексного стрес-фактору, яка вимагає застосування адаптогенних засобів широкого спектру дій.

Оригінальний погляд на адаптацію іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах з використанням особистісно-орієнтованого підходу пропонує М.Іванова [10]. За її думкою, адаптація іноземних студентів до навчання у ВНЗ - це стан психологічної рівноваги особистості з собою, оточуючим світом і тим іншомовним середовищем, в якому вона опинилася. М.Іванова також дає визначення «успішної адаптації» іноземних студентів до вищої школи, яка припускає досягнення психологічної рівноваги на емоційному, інформаційно-пізнавальному, комунікативному і поведінковому рівнях у найкоротші терміни, використовуючи найбільш ефективні і доцільні шляхи адаптації.

Ці тлумачення не враховують весь спектр факторів, що одночасно впливають на іноземного студента в період його адаптації до навчання у ВНЗ. Специфіка адаптації іноземного студента полягає в її багатоаспектності. Це адаптація до:

- умов життя в іншій країні, її традицій, норм суспільної поведінки, нового соціального оточення; нових побутових умов життя в студентському гуртожитку з урахуванням особливостей національної культури, цінностей, норм;
- міжкультурної комунікації з представниками країни перебування;
- навчально-виховного середовища ВНЗ;
- оволодіння знаннями, вміннями й навичками, новими формами й методами навчальної роботи, залучення до пізнавальної й наукової діяльності тощо.

Адаптивним проблемам іноземних студентів значну увагу приділено в дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних соціальних психологів та педагогів. Дослідження П. Адлера, Дж. Беррі, С. Лісгаарда, Г. Тріандіса дали поштовх цілеспрямованому вивченню специфічних проблем іноземних студентів, розробці спеціальних програм, націлених на надання допомоги іноземним студентам у прийнятті нової культури, соціуму, навчально-виховного середовища ВНЗ [31,32,33,34].

За результатами досліджень М.Іванової, Т. Стефаненко, А.Суригіна, [10; 25, с. 286; 26, с. 112] було виявлено сукупність найважливіших **суб'єктивних та об'єктивних чинників**, що детермінують успішність адаптації іноземних студентів, яка розпочинається з першого дня їх перебування в іншій країні. Це дозволило узагальнити сутність досліджуваного феномену.

Об'єктивні фактори, що впливають на процес адаптації іноземних студентів:

- ступінь схожості (подібності) або відмінностей між культурами;
- особливості культури, в якій виховувався іноземний студент;
- особливості країни перебування (наскільки мешканці країни перебування толерантні до представників іншої культури);
- тривалість контакту;
- форми міжнародної взаємодії;
- стереотип поведінки;
- наявність національної установки.

До суб'єктивних факторів віднесено:

- **демографічні і індивідуально-психологічні характеристики особистості студентів**, що адаптуються (стать, вік, соціальний стан, соціальне походження, тенденції прояви національно-психологічних особливостей студентів у процесі адаптації);
- **обставини життєвого досвіду індивідів;**
- **установлення дружніх стосунків з місцевими жителями;**
- **мотиваційно-фонові характеристики** (установка на одержання вищої освіти в іншій країні, готовність до життєвих змін; наявність періоду підготовки, знайомству з умовами життя в Україні, її історією, культурою, системою вищої освіти);
- **внутрішньо групові фактори взаємодії студентів один з одним** і викладачами шляхом вивчення психологічної атмосфери, соціально-психологічного клімату в учбовій групі і гуртожитку, самовідчуття особистості в учбовій групі;
- **педагогічні фактори** (нова педагогічна система, організація учбового процесу, відношення студентів до всіх компонентів цього процесу; оцінювання змістових ознак цього процесу і його ефективності; система контролю і оцінювання знань, мовний бар'єр).

Крім об'єктивних і суб'єктивних факторів ускладнюють процес адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах специфічні фактори:

- культурна неоднорідність українського суспільства, що зумовлена поліетнічним складом населення, поєднанням у ньому різних традицій, культурних норм і цінностей;

- **неоднозначність ставлення до представників інших країн і культур пов'язана з постійною міграцією представників інших культур на територію України, що викликає в українських людей побоювання, страх перед можливим обмеженням „національного достоїнства»**

Підсумовуючи вищесказане можна зробити такі висновки:

1. Аналіз особливостей адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України дозволив визначити основні складові процесу активного пристосування студентів до: умов життя в іншій країні, її традицій, нового соціального оточення, норм суспільної поведінки; засвоєння й визнання особистістю цінностей, комунікативних норм і вимог нового соціального середовища; навчально-виховного середовища, що передбачає нове ставлення до професії, навчальних норм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи; навчального колективу, його звичаїв і традицій; нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, форм використання вільного часу.

2. Адаптованість іноземних студентів, як результат адаптації, визначаємо як стан гармонійної взаємодії іноземних студентів з новим навчально-виховним та соціальним середовищем, у якому вони задовольняють більшість власних фізичних і духовних потреб, адекватно виконують вимоги, які їм пред'являють у процесі навчання.

3. З метою узагальнення термінології щодо поняття «адаптація» пропонуємо адаптивний процес, реалізація якого пов'язана з тривалістю різних періодів адаптування, поділяти на етапи, а не на стадії, як пропонує Алексеева [1], а в межах етапів адаптації виділяти стадії, фази або форми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. В. Психологичні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Алексеева Тетяна Валентинівна. – К., 2003. – 204 с.
2. Андреева Д. А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе / Д. А. Андреева // Человек и общество : уч. зап. / под ред. Б. Г. Ананьева и др. – Вып. XIII. – Л. : ЛГУ, 1973. – С. 62 – 69.
3. Арсеньева Д.Г. Социально-психологические и физиологические проблемы адаптации иностранных студентов./ Арсеньева Д.Г., Зиньковский А.В., Иванова М.А. – СПб.: Изд-во СПб ГПУ, 2003. – 160 с.
4. Асеев В. Г. Теоретические аспекты проблемы адаптации / В. Г. Асеев // Адаптация учащихся и молодежи к трудовой деятельности : сб. ст. – Иркутск : Иркут. гос. пед. ин-т, 1986. – С. 3 – 19.
5. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопр. психологии. – 1989. – № 1. – С. 92 – 100.
6. Березин В. Г. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / В. Г. Березин. – Л. : Наука, 1988. – 270 с.
7. Витковская М. И. Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учебы в России (на примере РУДН)/ М.И. Витковская, И.В. Троцук // Вестник РУДН. – М., 2005.– Вып. № 6-7. – С. 267-283.
8. Волгина Т. Ю. Адаптация студентов к обучению в педагогическом вузе: трудности, проблемы, пути их решения [Электронный ресурс] / Т. Ю. Волгина // Вестн. Омск. гос. пед. ун-та : электрон. науч. журн. – Вып. 2007. – Режим доступа ждо журн. : www.omsk.edu
9. Георгиевский А. Б. Эволюция адаптаций: ист.- методол. исслед. / А. Б. Георгиевский. – Л.: ЛГУ, 1989. – 240 с.
10. Иванова М. А. Психологические аспекты адаптации студентов в высшей школе / М. А. Иванова. – СПб.: Изд-во Нестор, 2000. – 149 с.
11. Калайков И. Цивилизация и адаптация / И. Калайков ; общ. ред. и вступ. ст. И. Б. Новикова. – М.: Прогресс, 1984. – 240 с.
12. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М.: Рефл-бук, 1997. – 300 с.
13. Меерсон Ф. З. Адаптация к стрессовым ситуациям и физическим нагрузкам / Ф. З. Меерсон, М. Г. Пшенникова. – М.: Медицина, 1988. – 254 с.
14. Орехова Е. Ю. Особенности процесса адаптации студентов коренных малочисленных народов Севера, ханты и манси, к учебно-воспитательной деятельности в вузе / Е. Ю. Орехова // Психолого-педагогические науки: Вестн. Помор. гос. ун-та. – 2006. – № 6. – С. 115 – 121.
15. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособие для вузов / М. В. Буланова-Топоркова, А. В. Духавнева, Л. Д. Столяренко. – Ростов-н/Д: Феникс, 2002. – 544 с.
16. Пиаже Ж. Избранные психологические труды : пер. с англ. и фр. / Ж. Пиаже. – М.: Междунар. пед. акад., 1994. – 680 с.
17. Платонов К. К. Словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – 2-е изд. – М.: Высш. шк., 1984. – 396 с.
18. Проблемы педагогики начальной, средней и высшей школы : сб. науч.-метод. тр. / под ред. Г. Н. Александрова. – Вып. 1. – Владикавказ : Изд-во СОГУ, 1998. – 160 с.

19. Просецкий П. А. Психологические особенности адаптации студентов нового приёма к условиям обучения в вузе / П. А. Просецкий. – Минск: Слово, 1996. – 85 с.
20. Психологические и психофизиологические особенности студентов / под ред. Н. М. Пейсахова. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1977. – 261 с.
21. Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. А. Реан. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с.
22. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме: пер. с англ. / Г. Селье. – М.: МЕДГИЗ, 1960. – 254 с.
23. Симаева И. Н. Динамика эмоционально-чувственного состояния личности в процессе адаптации к деятельности / И. Н. Симаева. Калининград: Радуга, 2002. – 267 с.
24. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
25. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: Институт психологии РАН, „Академический проект”, 1999. – 320 с.
26. Сурыгин А.И. Педагогическое проектирование системы предвузовской подготовки иностранных студентов / А.И Сурыгин. – СПб: Златоуст, 2001. – 128 с.
27. Хартманн Х. Эго-психология и проблема адаптации / Х. Хартманн. – М.: Ин-т общегуманитар. исслед., 2002. – 160 с.
28. Царегородцев Г. И. Общество и здоровье человека / Г. И. Царегородцев. – М.: Медицина, 1973. – 372 с.
29. Шестопалова С.Г. Условия адаптации студентов в образовательном пространстве российского медицинского вуза : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13. 00. 08 «Теория и методика профессионального образования» / Светлана Григорьевна Шестопалова. – М., 2009. – 21 с.
30. Ширяева И. В. Особенности адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу в советском вузе / И. В. Ширяева. – Л.: ЛГУ, 1980. – 285 с.
31. Adler P. S. Not Transnational Experience: an Alternative View of Culture Shock / Adler P. S. // Journal of Humanistic Psychology. – 1975. – № 15. – P. 46.
32. Berry J. W. Cross-cultural Psychology: Research and Applications / Berry J. W., Poortinga Y. H., Segall M. H., Dasen P. R. – Cambridge etc., 1992. – 86 p.
33. Lysgaard S. Adjustment in a Foreign Society: Norwegian Fulbright Grantees Visited the United States / Lysgaard S. // International Social Science Bulletin. – 1955. – № 7. – P. 45.
34. Triandis G. C. Culture and Social Behavior / Triandis G. C. – N.Y. etc. : McGraw-Hill, 1994. – 120 p.